

Академія педагогічних наук України
Інститут психології ім. Г.С. Костюка

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГЕНЕТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 35-річчю наукової
та педагогічної діяльності академіка
Сергія Дмитровича Максименка**

17—18 грудня 2001 р.

Том I

**КИЇВ
2002**

ББК 67.99(2)3
Т04

Редакційна колегія:

Головний редактор — член-кор. АПН України, докт. психол. наук *Н.В.Чепелєва*, члени редакційної колегії: канд. психол. наук *В.В.Андрієвська*, докт. психол. наук *Г.О.Балл*, член-кор. АПН України, докт. психол. наук *М.Й.Боришевський*, докт. психол. наук *В.В.Клименко*, докт. психол. наук *Ю.І.Машбиць*, дійсний член АПН України, докт. психол. наук *В.О.Моляко*, канд. психол. наук *С.П.Тищенко*.

Редактори:

В.Й.Верба, З.О.Остап'юк

Технічний редактор
О.Ф.Сураєва

Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матер. Т04 Міжнар. наук. конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д.Максименка (17-18 грудня 2001 р., м.Київ). — Т. 1. — К.: Міленіум, 2002. — 412 с.

ISBN 966-8063-11-2.

У збірнику розглядаються найрізноманітніші проблеми загальної, зокрема генетичної, педагогічної психології, що є актуальними на сучасному етапі розвитку психологічної науки в Україні і відображують широкий спектр наукових інтересів українських психологів. Широко висвітлена проблематика щодо чинників психічного розвитку дитини, становлення особистості як суб'єкта діяльності, ролі та форм навчальних і виховних впливів у появі психологічних новоутворень, питання вікових та індивідуальних особливостей психічного розвитку; презентовані результати тренінгів, впровадження нових педагогічних технологій та навчальних програм. Актуальними для учасників конференції стали проблеми професійного становлення особистості, зокрема вчителів; значну увагу приділено також проблемам діяльності практичних психологів у різних сферах суспільного життя.

Збірник призначений психологам та всім тим, хто цікавиться сучасним станом розробки різноманітних психологічних проблем.

ББК 67.99(2)3

ISBN 966-8063-11-2

© Інститут психології ім. Г.С.Костюка
АПН України, 2002
© Видавництво «Міленіум», 2002

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ГЕНЕТИЧНИЙ МЕТОД В ПСИ

Максименко С.Д.	Генетичне дослідження психіки .....
Бевз М.В.	Східний феномен у вітчизняній культурі .....
Бойправ М.Д.	Професійно-педагогічна діяльність М.Я.Грота (1852-
Васютинський В.О.	Особистість у мережі інтерактивних відображень .....
Ветров І.В.	Проблема морального формування та самоформування
Винославська О.В.	Методологічні засади інтенсифікації когнітивно-мент
	в суспільстві знань .....
Галон Н.	Гендерна модель у психоаналізі: перспективи, пошук
Грись А.М.	Роль пізнавального діалогу в формуванні самосвідом
Гудінова І.Л.	Методичний інструментарій когнітивних операцій ро
Дембицька Н.М.	Проблема політичної соціалізації молоді в умовах тра
	українського суспільства .....
Джужа О.Е.	Генезис етнічної ідентичності в психоаналітич
Дьяконов Г.В.	Теоретические проблемы психологии диалога .....
Бвадимова О.О.	Компресія іншомовного тексту як метод діагностуван
	сформованості текстової діяльності суб'єкта .....
Жигайло Н.І.	Гідність працівника охорони здоров'я (психологічний
Зарецька О.О.	Методологічні аспекти семіотичного підходу до проб
	герменевтики .....
Ільїна Т.Б.	Функціональне формування свідомості й самосвідом
	розвитку .....
Калина Н.Ф.	С.Д.Максименко — вєдущий методолог української п
Карпенко З.С.	Герменевтика психологічної практики: ціннісний вим
Киричок В.А.	Проблема взаємин молодших школярів з однокласк
Клименко В.В.	Механізм творчості: дефекти, компенсація, норма ...
Коваль І.В.	Стильові особливості опанування іноземною мовою у
Колісник О.П.	Нетрадиційний онтогенез особистості .....
Кочубей Н.В.	Загальнолюдські імперативи освіти ХХІ століття .....
Кошарна Н.В.	Психолого-педагогічна підготовка вчителя у Швеції .
Кошова І.В.	Механізми психологічної адаптації: до постановки пр
Куценко Г.В.	Становлення образу світу .....
Маєвська Н.А.	Психологічні ознаки культури в контексті соціально-е
	перетворень в Україні .....

Мазур Л.М.	Концепт маскулінності/фемінності як трансформація принципів природовідповідності та індивідуалізації в новій парадигмі освіти	108
Майдиков Ю.Л., Корсун С.И.	К вопросу о наследственной обусловленности некоторых нейродинамических и психических функций человека	112
Максименко Ю.Б.	К проблеме формирования образованности в системе личностно-ориентированного обучения	116
Медведев В.С.	Особистісний фактор у становленні української юридичної психології (штрихи до портрету ювіляра)	120
Мельник Л.М.	Соціально-філософське та соціально-психологічне в поняттях «самоактуалізація», «самореалізація» особистості	122
Моргунова Я.М.	Образно-метафоричні компоненти у структурі основних понять природничого знання	126
Москаленко В.В.	Гендерна роль як фактор статевої соціалізації	128
Назарук О.М.	Аналіз проблеми формування особистості та її досвіду в соціокультурному контексті	136
Орбан-Лембрик Л.Е.	Активність особистості як форма вияву її індивідуальності та професіоналізму	140
Павелків Р.В.	Контури самоусвідомлення в молодшому шкільному віці	143
Папуча М.В.	Механізми створення психологічних засобів	150
Партико Т.Б.	Психологічний аналіз уявлень 13-річних підлітків про внутрішню свободу	156
Пісоцький В.П.	Теорії особистості: діалог чи еклектика?	160
Помиткін Е.О.	Методологічні підходи до особистісно орієнтованої підготовки молоді за науково-гуманітарним профілем	165
Пономаренко З.О.	Загальна характеристика типових проблемних ситуацій професійної переорієнтації особистості	168
Пухо С.В.	Розуміння значення практичного використання психологічних знань у процесі навчання та виховання представниками української університетської психології I пол. XIX ст.	171
Савицька О.В.	Використання експериментально-генетичного методу при вивченні інтелектуальної рефлексії	174
Савчук Н.А.	Організація мовленнєвої діяльності учнів молодших класів	177
Симоненко С.М.	Психологічні особливості знаково-символічної візуалізації в мисленнєвій діяльності	181
Синявська О.М.	Неперервна освіта: історія та сучасний стан дослідження проблеми	185
Субота М.В.	Вікова динаміка емоційного сприймання музики: експериментальний аспект	188
Теслюк П.В.	Обоєліве і загальне в психологічному змісті символіки тематичних малюнків (на матеріалі психоаналізу малюнків учасників АСПН)	191
Титаренко Т.М.	Шляхи навчання самопізнання в сучасному персонологічному дискурсі	195
Томчук М.І.	Психологічні аспекти формування патріотизму у молоді України	201
Томчук С.М.	Сім'я як фактор тривожності дітей	204

Хомуленко Т.Б.

Розвиток вищих форм пам'яті в контексті розвиваль-

Чорна І.М.

Підготовка майбутнього вчителя до профорієнтаційн-

Шилова Г.П.

Естетична активність і проблеми її формування .....

Яворська-Ветрова І.В.

Особистісний розвиток школяра в умовах розвивальн-

Яковлева М.В.

К вопросу о формировании и развитии мотивов изуч-

языков у учащихся II ступени обучения средней школ

Яновская Л.В.

Особенности психологической регуляции творческой

Яновський М.І.

Класифікація психологічних теорій як «орієнтувальна

психології розвитку .....

Яценко Т.С.

Практика и теоретические обобщения психоанализа те

С Е К Ц І Я ІІ

ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ НОВОГО ТИСЯ

Біла І.М.

Розвиток творчих здібностей — важливе завдання до

нового тисячоліття .....

Бондар Л.

Вплив спільної навчальної роботи молодших школяр

розвиток

в умовах розвивального навчання .....

Гребенюк А.А.

К вопросу об эволюции сознания .....

Губенко О.В.

Розвиток творчих інтелектуальних здібностей школярів:

Дацун О.В.

Психологічні аспекти розвитку музичних здібностей

Дусаविцький О.К.

Молодший шкільний вік у системі розвивальної освіт

Зазимко О.В.

Виявлення технічної обдарованості як передумова п

самовизначення особистості .....

Зеленська Н.В.

До проблеми дослідження емоційного сприйняття у

у процесі навчання .....

Каневська К.О.

Формування етнічної самосвідомості студентів у про

англійської мови .....

Кардаш Н.І.

Роль психічної рівноваги у становленні суб'єктивного

Король С.В.

Психологічні засади розвивальної освіти .....

Корольов Д.К.

Умови ефективності рекрутингового інтерв'ю .....

Косоротова Ю.А.

Деякі стратегіальні тенденції розуміння учнями незнайо

Кухаренко С.П.

Розвиток статевої самосвідомості вихованців інтерн

за сучасних соціокультурних умов .....

Левтик М.

Психолого-педагогічні аспекти розвитку дослідниць

в обдарованих ліцеїстів .....

Лисянська Т.М.

Дошкільний онтогенез мислення .....

Лох К.В.

К проблеме формирования высокой мотивации и эф

учения у студентов-психологов .....

з ситуативною гнучкістю (тобто здатність бути наполегливим або центрованим на інтересах інших залежно від ситуації); з високою самоповагою; з мотивацією досягнень; добрим виконанням батьківської ролі; суб'єктивним відчуттям благополуччя. Було також визначено, що у сім'ях, де обидва подружжя були андрогінними, виявився більш високий рівень задоволення шлюбом, ніж у сім'ях, де один з партнерів або обидва були статево-типізованими. Існують дослідження, які показують, що стосунки, в яких хоча б один з партнерів є андрогінним, краще задовольняють обох.

Отже, андрогінна гендерна роль більшою мірою відповідає потребам і очікуванням сучасного суспільства, а тому статеворольову соціалізацію важливо спрямувати, спираючись на засвоєння молоддю андрогінних гендерних ролей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bem S.L. (1975) *Sex-role adaptability: One consequence of psychological androgyny*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31. — P. 634-643.
2. Берн Ш. *Гендерная психология*. — СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 320 с.
3. Каган В.Е. *Воспитателю о сексологии*. — М.: Педагогика, 1991. — 256 с.
4. Кон И. *Введение в сексологию*. — М.: Медицина, 1988. — 320 с.
5. Лавриненко Н.В. *Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект)*. — К., 1999. — 171 с.
6. Майерс Д. *Социальная психология*. — СПб, 1997. — 694 с.
7. Романова В.Г. *Особенности статовольовых стереотипов подростков // Практична психологія та соціальна робота*. — 2000. — № 8. — С. 39-43.
8. Романова В.Г. *Дослідження андрогінності в гендерній ідентифікації підлітків // Психологія: Зб. наук. праць НПУ імені М.П.Драгоманова*. — К., 2001. — Вип. 13. — С. 192-304.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ДОСВІДУ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Назарук О.М.,

Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, м. Київ

Поняття «досвід», «особистість», «культура» є майже головними компонентами будь-якої теоретичної концепції та водночас необхідними при побудові експериментальних досліджень та їх інтерпретації, зокрема в тих напрямках психології, які вивчають взаємодію «особистість — середовище». Припускаємо, що ця взаємодія може мати такий вигляд: «особистість — культура» або «досвід особистості — культура».

Первинним для аналізу було вибрано поняття «культура». Енциклопедичний словник надає декілька значень поняття «культура», а саме: «виховання, освіта, розвиток, повага» [13, с. 677], що відображають різні сфери життєдіяльності людини будь-якої субкультури. Дане поняття характеризує важливі моменти, які необхідно враховувати при становленні особистості, бо культура — це історично визначений рівень розвитку як суспільства, так і сфери духовного життя людей, що включає в себе творчі сили, здібності та світогляд, які реалізуються в діяльності.

від ситуації, з високим са-
виконанням батьківської ролі; суб'єктивним
кож визначено, що у сім'ях, де обидва под-
весь більш високий рівень задоволення шлю-
тнерів або обидва були статевотипізовані-
казують, що стосунки, в яких хоча б один з
задовольняють обох.
роль більшою мірою відповідає потребам і
тва, а тому статевою ролі соціалізацію важ-
на засвоєння молоддю андрогінних гендер-

*adaptability: One consequence of psychological
ality and Social Psychology, 31. — P. 634-643.
огія. — СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 320с.
сексології. — М.: Педагогіка, 1991. — 256 с.
гю. — М.: Медицина, 1988. — 320 с.
самореалізація в семье и обществе (гендер-
171 с.
хология. — СПб, 1997. — 694 с.
і статево-рольових стереотипів підлітків // Прак-
на робота. — 2000. — № 8. — С. 39-43.
андрогінності в гендерній ідентифікації підлітків //
ць НПУ імені М.П.Драгоманова. — К., 2001. —*

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

З.Костюка АПН України, м. Київ

ість», «культура» є майже головними компо-
ї концепції та водночас необхідними при по-
сліджень та їх інтерпретації, зокрема в тих на-
взаємодію «особистість — середовище». При-
ке мати такий вигляд: «особистість — культура»
льтура».

ю вибране поняття «культура». Енциклопедич-
ачень поняття «культура», а саме: «виховання,
с. 677], що відображають різні сфери життєді-
культури. Дане поняття характеризує важливі
зувати при становленні особистості, бо культу-
й рівень розвитку як суспільства, так і сфери
ключає в себе творчі сили, здібності та світо-
ності.

які характеризують психологічні особливості культури.
класифікація Х.С.Триандіса. Він сформулював поняття «культурний синдром»
як «певний набір цінностей, настановлень, вірувань, норм і моделей поведінки,
якими одна культурна група відрізняється від іншої» [7, с. 152]. Усе
згадане вище показує, наскільки поняття «культура» поширюється на харак-
теристику суспільства і різноманітні сфери життя й діяльності людини. Че-
рез це К.Попер визначив культуру як «третій світ», тобто створену людьми
систему «перетворень реальності». На думку В.Н.Дружиніна, доводиться «з
великою обережністю користуватися терміном «культура», тому що він обріс
великою кількістю різних смислів, і майже кожний дослідник дає його зна-
ченню свою інтерпретацію» [6, с. 29].

Інтерес до культури як фактора, що впливає на особистісну і пізнавальну
сфери, на форми поведінки, давно виникав у представників різних наук —
антропологів, лінгвістів, особливо психологів і т.п. Так, учені Д.Брунер, М.Коул
та С.Скрібнер намагались у своїх дослідженнях враховувати культурний кон-
текст у народів з різними традиціями. Вони виділили для проведення дійсно
наукового психологічного дослідження такі умови: детальне ознайомлення з
соціально-економічною ситуацією життя мешканців (міських або сільських);
з рівнем освіти та з формами їх реальної повсякденної практики.

М.Коул та С.Скрібнер підкреслювали, що в психології не існує загальної
теорії, яка б «дала змогу побудувати специфічні гіпотези про те, як втілений
в культурі досвід впливає на розвиток пізнавальних процесів індивіда» [9, с.
17]. Адже «вважати, що психічний процес не має соціокультурного характе-
ру так само безглуздо, як розглядати людину за межами суспільного життя.
Сприймання, пам'ять та мислення розвиваються в ході загальної соціалі-
зації дитини та нерозривно пов'язані з тими видами суспільних процесів, комунікації
та суспільних відносин, в яких бере участь дитина. Навіть фізичне оточення
дитини перетворене зусиллями людей. *Весь її досвід носить відбиток тієї
культури, до якої вона належить, та пронизаний суспільно визначеними
значеннями та емоціями*» [9, с. 19]. Тобто не існує «ізолюваного індивіда»,
пізнавальні процеси якого вільні від впливу культури. Тому ці вчені намага-
лися створити напрям дослідження, який би дав змогу вивчати взаємодію
індивідуальних та культурних процесів у ході розвитку дитини, в ході її соці-
алізації.

Власне, взаємодія двох детермінант — спадковості та середовища, що
визначають розвиток людини, цікавила як зарубіжних, так і вітчизняних пси-
хологів. Таке поняття, як «соціальна ситуація розвитку», було введено у вітчиз-
няну психологію видатним ученим — Л.С.Виготським, а в якості «одиниці»
для вивчення цієї категорії вчений увів поняття «переживання» (або «афек-
тивне ставлення» дитини до середовища). Переживання, за Л.С.Виготсь-
ким, — це «одиниця особистості та середовища». «В переживанні, отже,
дано, з одного боку, середовище в його відношенні до мене, в тому, як я
переживаю це середовище; з іншого — виявляються особливості розвитку
моєї особистості» [4, с. 995]. Саме це поняття продовжила розглядати у
свої працях Л.І.Божович. Вона, зокрема, писала: «Можна сказати, що понят-
тя переживання, введене Л.С.Виготським, виділило та окреслило ту най-
важливішу психологічну дійсність, з вивчення якої треба починати аналіз ролі
середовища в розвитку дитини; переживання являє собою мовби вузлик,

в якому пов'язані численні впливи різних зовнішніх та внутрішніх обставин» [2, с. 154]. Л.С.Виготський вважав, що діти по-різному будуть розуміти (усвідомлювати) одну й ту ж саму подію, вона буде мати для них зовсім різний смисл, отже, і переживатись буде ними по-різному. На нашу думку, така своєрідна реакція дитини, викликана зовнішніми або внутрішніми факторами, перетворюється в значне в ціннісно-смисловому плані переживання — психологічну подію. Останню вважаємо вихідною одиницею життєвого досвіду.

В сучасній науковій літературі спостерігається інтерес саме до поняття «досвід», до його місця в структурі особистості та до його впливу на життєвий шлях. Останнім часом «досвід» досить часто стає об'єктом теоретичного та експериментального аналізу, але залишається в поняттєвому плані невизначеним, тому різні автори намагаються окреслити цікаві для них його аспекти. Так, на основі психотерапевтичної практики, Л.І.Воробйова, Т.В.Снегирьова вводять таке поняття, як психологічний досвід, який «укорінений в універсумі культури. **Досвід особистості та культура** пов'язані відносинами еквівалентності: частина рівноцінна цілому» [3, с. 10]. О.М.Лактіонов розглядає взагалі «досвід як буття людини» і тлумачить його як «здатність індивіда адаптуватись до змінних умов життя, засоби її життєдіяльності, соціальний статус, ставлення до себе як до цінності, характер взаємин з оточуючими, знання, вміння, навички» [10, с. 464]. «Досвід» згідно з концепцією особистісних конструктів Дж.Келлі має також соціальний характер, його визначають як «обмежену частину реальності, яка потрапила у сферу дій людини» [8, с.220].

Зрозуміло, що людина як соціальна істота, як частина діючої реальності залежна від способів та правил існування в середовищі у рамках певної культури. Як зазначає Н.В.Чепелева, на суб'єктивно значущі події та переживання ніби накладається категоріальна сітка структур самосвідомості, особистісних та культурних вимог, цінностей, інтеріоризованих норм, в той час як екстеріоризація пережитого в формі розповіді служить засобом самопред'явлення особистості світу [15]. Можна говорити про те, що вищезазначене є знаковою основою формування Я-концепції та стимулом для вибору лінії розвитку особистості. Якщо ранні спогади — це суб'єктивна стартова точка, початок автобіографії, яку для себе створює людина, то послідовне перераховування подій (за зростанням) можна вже назвати історією життя. Процес розвитку проходять всі живі істоти, але ж тільки людині дано мати свою історію (С.Л.Рубінштейн). Існування останньої виконує час від часу психотерапевтичну функцію. Історія повторюється людиною здебільшого для застереження та втішання себе, для підтримки спрямованості на обрану мету, для підготовки себе з допомогою минулих переживань до зустрічі з майбутнім [12]. Вона служить важливим психологічним засобом, що забезпечує підтримання особистісної ідентичності, психологічної totoжності особистісного «Я», яке проходить через різні періоди свого розвитку.

В літературі зустрічається припущення, що особистий досвід може бути зафіксований у вигляді тексту-нарративу, в якому відображені не тільки події життя людини, а ще її особистісні характеристики: Я-концепція, ціннісні орієнтації, життєві плани і перспективи [1], що є особливо важливим саме в дитячі роки. Відомі психолінгвісти Д.Слобін та Дж.Грін писали, що ні мислення, ні соціальна поведінка, ні людська культура «не можуть існувати за межами мови» [5, с. 176]. Мова виступає своєрідною реалією, що окреслює досвід та спосіб буття людини. Психологи-нарративісти вважають, що вся «культура пов'язана з переказом. Наступний переказ знову активізує попе-

внiшнiх та внутрiшнiх обставин» по-рiзному будуть розумiти (усе буде мати для них зовсiм рiзний по-рiзному. На нашу думку, така вiдмiннiсть пов'язана з впливом зовнiшнiми або внутрiшнiми факторами на суб'єктивний досвiд — на особистий досвiд, який є вихiдною одиницею життєвого досвiду. Суб'єктивiста вiдзначається інтерес саме до поняття особистостi та до його впливу на життєвий досвiд, який досить часто стає об'єктом теоретичного аналізу, але залишається в поняттєвому плані неокресленим. Намагаються окреслити цiкаві для них його психологічні практики, Л.І.Воробйова, Т.В.Снегірєва, психологічний досвiд, який «укорiнений в особистостi та культура пов'язанi відносинами цілкому» [3, с. 10]. О.М.Лактіонов розумiє «особистостi» і тлумачить його як «здатнiсть iндивiда жити, засоби її життєдiяльностi, соціально цiнностi, характер взаемин з оточуючими, [64]. «Досвiд» згiдно з концепцією особистостi також соціально-психологічний характер, його визначеностi, яка потрапила у сферу дiй людини»

історична істота, як частина діючої реальності існування в середовищі у рамках певної культури, на суб'єктивно значущі події та переживання, на суб'єктивній сiтці структур самосвiдомостi, цiнностей, інтеріоризованих норм, в той час як в формі розповіді служить засобом саморозповіді [15]. Можна говорити про те, що вищезазначене формування Я-концепції та стимулом для її розвитку. Якщо ранні спогади — це суб'єктивна історія життя, яку для себе створює людина, то пізні (за зростанням) можна вже назвати історією життя всі живі істоти, але ж тільки людині (історія життя). Існування останньої виконує час життя. Історія повторюється людиною здійснюється, для підтримки спрямованості життя з допомогою минулих переживань до сьогодення, служить важливим психологічним засобом, який забезпечує ідентичності, психологічної тождественності через різні періоди свого розвитку. Історія життя, що особистий досвiд може бути історією життя, в якому відображені не тільки події життя, а й їхні характеристики: Я-концепція, цiннісні орієнтації [1], що є особливо важливим саме в історії життя. Д.Слобін та Дж.Грін писали, що ні мислячі люди, а й культура «не можуть існувати за відсутності історії життя, що окреслює життя. Психологи-нарративісти вважають, що вся історія життя. Наступний переказ знову активізує попе-

редній досвiд, який потiм пере-знаходиться та пере-живається в мiру життя, як історія пере-казується в новій ситуації. В історії може бути закінчення, але історії ніколи не закінчуються» [14, с. 58]. Саме життєві історії людини виступають немов пласт, в якому вплетені емоційні переживання, вольові зусилля, оцінки себе та оточуючих, вони є ніби своєрідним показником взаємодії соціального та особистого. Адже, на думку С.Л.Рубінштейна: «Особистість — це саморегулююча система, мета якої — організація суб'єктивного досвiду відповідно до адаптивних завдань» [11, с. 21-22]. Тому під час аналізу самооповідання необхідно ознайомитись з культурним контекстом, в якому зростає та формується особистість зі своїм власним досвiдом, де останній виступає своєрідним утворенням, через яке людина сприймає та інтерпретує навколишнє.

Отже, по-перше, культура являє собою соціальний простір, в якому зростає та формується особистість з певними рисами, що характеризують її як представника своєї нації; по-друге, протягом процесу становлення як особистості людина взаємодіє з середовищем і формує завдяки самоусвідомленню власну історію свого життя; по-третє, саморозповідь відображає особистий досвiд у формі тлумачення подій, що являють собою частину навколишньої дійсності та водночас частину буття людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. — М., 1986.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. — М., 1968. — 464 с.
3. Воробьева Л.И., Снегирева Т.В. Психологический опыт личности: к обоснованию подхода // *Вопр. психол.* — 1990. — № 2. — С. 5-13.
4. Выготский Л.С. Психология. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. — 1008 с.
5. Грин Дж., Слобін Д. Психолінгвістика. — М., 1976. — 351 с.
6. Дружинин В.Н. Психология семьи. — Екатеринбург: Деловая книга, 2000. — 208 с.
7. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология — СПб: Питер, 2000. — 320 с.
8. Келли Дж. Теория личности. — СПб: Речь, 2000. — 249 с.
9. Коул М., Скрибнер С. Культура и мышление. — М.: Прогресс, 1977. — 264 с.
10. Лактіонов А.Н. Координаты индивидуального опыта. — Харьков: Бизнес Информ, 1998. — 492 с.
11. Рубінштейн С.Л. Проблемы общей психологии. — М., 1973. — 424 с.
12. Сидоренко Е. Терапия и тренинг по Альфреду Адлеру. — СПб.: Речь, 2000. — 352 с.
13. Советский энциклопедический словарь. — М., 1981. — 1600 с.
14. Фридман Д., Комбс Дж. Конструирование иных реальностей. — М., 2001.
15. Чепелева Н.В. Нарратив как средство интерпретации личного опыта // *Психология на перетині тисячоліть: Зб. наук. праць.* — К.: ДОК-К, 1998. — Т. III. — С. 484-491.